

EXAMENSARBETE

Våren 2012

Sektionen för Hälsa och samhälle
Socionomprogrammet

Barn och ungdomar som begår sexuella övergrepp

Socialekreterares perspektiv

Författare

Liselotte Nilsson

Handledare

Johanna Thulin

Examinerande lärare

Weddig Runquist

Abstract

Title: Children and adolescents who commit sexual assault – Social workers perspectives

Author: Liselotte Nilsson

Supervisor: Johanna Thulin

Examiner: Weddig Runquist

Introduction: The National Board of Health and Welfares conclusion was that today there was a low awareness about children who act sexually toward others and how their problems can be handled. This requires extensive work by school personnel and social workers to give the children the support they need. **Aim:** The aim was to investigate social workers perception in cases concerning children and adolescents who committed sexual assault. **Method:** A qualitative method was utilized with semi-structured interviews to describe social workers perceptions in cases concerning children and adolescents who committed sexual assault. Four social workers from different communities were interviewed in southern Sweden. **Results:** The result described social workers experiences from working with these cases, investigations, treatments and preventative work. **Analysis:** The study shows that social worker experience the work with children and adolescents who committed sexual assault as difficult. It could be hard to decide which sexual behavior that was normal in the different ages. Teamwork between schools and social services are important to detect these cases. It is also important to work with children- and adolescent psychiatry and private companies that specialize in investigation and treatments in these cases. **Conclusion:** Children and adolescents who commit sexual assault seem to be an unknown area even within the social field. With more education to personnel who work with children and adolescents knowledge can be improved in this subject. The personnel need knowledge about which signs to be aware of.

Keywords: Sexual assault, children, adolescents, social worker.

Förord

Ett stort tack till er socialsekreterare som valde att delta i min studie. Tack Johanna Thulin, min handledare, för ditt alltid lika stöttande och positiva sätt. Åtta veckor kan anses som en kort bit av ens liv men denna period har betytt mycket för mig och hade varit omöjligt att genomföra utan stöd från er, min underbara familj och mina underbara vänner.

Kristianstad, maj 2012

Liselotte Nilsson

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Problembakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Centrala begrepp	6
1.4 Studiens relevans för socialt arbete	7
2. Tidigare forskning	8
3. Teoriram	11
3.1 Socialkonstruktivism	11
3.2 Systemteorin	11
3.3 Utvecklingsekologin	11
4. Metod och metodologiska överväganden	13
4.1 Val av metod	13
4.2 Urvalsprocess	13
4.3 Genomförande av intervjuer	15
4.4 Bearbetning av data	15
4.5 Artikel och litteratursökning	15
4.6 Forskningsetiska övervägande	16
5. Resultat	17
5.1 Socialsekreterares upplevelser av att arbeta med dessa ärenden	17
5.2 Socialsekreterares syn på utredningsarbetet	19
5.3 Socialsekreterares syn på insatser	22
5.4 Socialsekreterares syn på förebyggande arbete	25
6. Analys	28
7. Slutsatser	31
Referenslista	33
Bilaga 1 – Informationsbrev	35
Bilaga 2 - Samtyckesblankett	36
Bilaga 3 – Frågeschema	37

1. Inledning

Min verksamhetsförlagda utbildningsperiod var på ett behandlingshem för pojkar och flickor mellan 10 och 18 år med sexuella beteendeproblem. En del av dessa barn och ungdomar hade även begått sexuella övergrepp i någon omfattning. Innan praktikperioden var jag ovetande om att denna problematik även kunde innefatta barn som var så unga som 10 år samt av flickor. Då det sällan talas om detta i medier var min bild att det endast är manliga ungdomar eller vuxna män som begår dessa övergrepp.

1.1 Problembakgrund

Forskning som gjorts angående barn och ungdomar som begår sexuella övergrepp är begränsad. Det var först på 1980-talet som det blev allmänt känt att även barn blev utsatta för sexuella övergrepp. Först i slutet på 80-talet började det att uppmärksammas att tonåringar kunde vara de som begick dessa övergrepp. Att barn kan vara de som utsätter andra barn för sexuella övergrepp blev först uppmärksammat under mitten och slutet på 90-talet (Larsson.M 2002). Under 80- och 90-talet kom det även fram att en majoritet av de vuxna som begått sexuella övergrepp hade börjat begå sexualbrott redan under tonåren, vilket gjorde att unga förövare hamnade i mer fokus (Nyman, Risberg & Svensson 2001).

Enligt svensk lag är det förbjudet att utföra sexuella handlingar med barn som är under 15 år. I lagen regleras sexualbrott mot barn i brottsbalken (1962:700) kapitel 6 i paragraferna:

4 § Våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn.

5 § Sexuellt utnyttjande av barn.

6 § Sexuellt övergrepp mot barn.

8 § Utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering.

9 § Köp av sexuell handling av barn.

10 § Sexuellt ofredande.

10a § Kontakt med barn i sexuell syfte.

Det finns även regleringar i paragraferna angående ungdomar som är 15 till 17 år då ungdomar räknas som barn fram tills fyllda 18 år i Sverige.

Enligt Nyman et al. (2001) kan det trots ett omfattande lagregelverk vara svårt att fastställa när det rör sig om lagliga sexuella handlingar eller när de sexuella handlingarna är av övergreppskaraktär. Det är övergrepp när någon är i underläge exempelvis vid förståndsmässiga skillnader, fysiskt underläge, utpressningssituationer eller underläge på grund av berusning. Ålderskillnaden är av stor betydelse, ett mindre barn som förleds av en tonåring eller vuxen är alltid utsatt för sexuella övergrepp. Detta till följd av att ett litet barn inte kan vara medveten om konsekvenserna av handlingen eller förstå avsikten.

De flesta studier som har gjorts i Sverige angående barn och ungdomar som begår sexuella övergrepp har gjorts utifrån barnen och ungdomarna. Då socialsekreterare har hand om ärenden som gäller barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp vore det intressant att få insikt i hur socialsekreterare uppfattar problematiken.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka socialsekreterares uppfattningar i ärenden som gäller barn och ungdomar misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp.

- Hur är socialsekreterares upplevelser av att arbeta med ärenden gällande barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp?
- Vid vilka situationer väljer socialsekreterare att inte utreda när det inkommer misstankar om att ett barn eller ungdom har begått sexuella övergrepp och hur kan utredningsarbetet förbättras när det gäller dessa ärenden?
- Hur är socialsekreterares syn på de insatser som väljs samt vid de situationer då socialtjänsten väljer att inte gå in med någon insats för barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp?
- Hur ser det förebyggande arbetet ut enligt socialsekreterare när det gäller barn och ungdomar som förgriper sig sexuellt och hur kan det förebyggande arbetet förbättras?

1.3 Centrala begrepp

Sexuella övergrepp mot barn

Definitionen av sexuella övergrepp mot barn är enligt Socialstyrelsen (2000) ”handlingar eller situationer med sexuell innebörd där en vuxen eller ung person utnyttjar en underårig för att tillfredsställa egna sexuella eller andra behov” (s. 20). Det innefattar både övergrepp med eller utan fysisk kontakt samt för sexuell exploatering i någon utsträckning.

SoL 11:1

Enligt socialtjänstlagen (2001:453) 11 kap 1 § ska socialnämnden utan dröjsmål inleda utredning av det som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till socialnämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av socialnämnden.

SoL 14:1

Enligt socialtjänstlagen (2001:453) 14 kap 1 § är de som är anställda på myndigheter eller privata företag vars verksamheter berör barn och ungdomar skyldiga att genast anmäla till socialnämnden när de får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd.

LVU

Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Denna lag innebär att när det finns en påtaglig risk för att barnet eller ungdomen tar skada av sitt eget beteende (LVU 3 §) eller på grund av bristande hemförhållanden (LVU 2 §) kan barnet eller ungdomen tvångsomhändertas.

Barnahus

Barnahus är en modell för samverkan när det gäller barn och ungdomar upp till 18 år som blivit utsatta för våld eller sexuella övergrepp. Samverkan sker mellan socialtjänst, polis, åklagare, rättsläkare, barn- och ungdomspsykiatri i samma lokaler. Tanken bakom barnahus handlar om att barnet eller ungdomen bara behöver åka till en plats för utredning. När barnet förhörs kan de andra myndighetsrepresentanterna vara i ett annat rum och följa samtalet via en videolänk, därigenom kan barnet eller ungdomen även slippa att bli intervjuad av olika personer. Oftast är barnahus en resurs som används av ett helt län eller ett antal kommuner (Johansson 2011).

1.4 Studiens relevans för socialt arbete

Barn och ungdomar som begår sexuella övergrepp tycks vara ett relativt okänt område för många, även inom det sociala fältet. Att uppmärksamma problemet kan förhoppningsvis göra att fler blir medvetna och därigenom tidigare kan upptäcka och hjälpa barn och ungdomar med denna problematik. Området upplevs säkert av många som oerhört svårt men med mer kunskap inom problematiken desto mer avdramatiserat kan förhoppningsvis ämnet uppfattas. Problematiken med barn och ungdomar som begår sexuella övergrepp kommer troligtvis många att möta på i yrkeslivet och förhoppningsvis kan denna fördjupning leda till en större förståelse och kunskap inom området.

2. Tidigare forskning

Det har gjorts få studier i Sverige angående barn och ungdomar som begått sexuella övergrepp. År 2002 publicerade Kjellgren och Wassberg en kartläggning som de gjort på uppdrag av Socialstyrelsen. Studien visade att cirka tre fjärdedelar av Sveriges kommuner någon gång handlagt ärenden som gällde ungdomar under 18 år som misstänkts ha begått sexuella övergrepp. Under år 2000 hade drygt hälften av landets kommuner ärenden där ungdomar misstänktes för sexuella övergrepp. I undersökningen kom det fram att under år 2000 var det 199 ungdomar mellan 12 och 17 år som kommit till socialtjänstens kännedom för misstänkta sexuella övergrepp. Av dessa 199 ungdomar var två av de misstänkta förövarna flickor och minst 23 procent av ungdomarna hade utsatt mer än ett offer. Nästan hälften av de unga var tidigare kända av socialtjänsten på grund av eget beteende och/eller brister i omsorgen. I studien framkom det att 4 procent av förövarna misstänktes för övergrepp på både pojkar och flickor, 20 procent på bara pojkar och 76 procent på bara flickor. Det hade förekommit fysisk kontakt mellan förövaren och offret i över 80 procent av övergreppen. I det insamlade materialet nämns både mildare former av övergrepp samt fullbordade anala och genitala samlag. De unga förövarna hade oftast förgripit sig på en bekant, endast 9 procent hade utsatt någon de inte kände. Av de 199 ungdomarna hade 25 procent utsatt syskon (Kjellgren & Wassberg 2002). Enligt Kjellgren (2000) är syskon en utsatt grupp både på grund av att de är speciellt oskyddade och att risken är stor för upprepning under lång tid.

Det finns troligtvis stora mörkertal när det gäller anmälningar av sexualbrott då detta upplevs som ett väldigt integritetskränkande brott. Sexualitet och sexualbrott är ett känsligt område att berätta om och framförallt i fall där någon närstående begått övergreppen. Offer kan även själva ta på sig skulden för det inträffade (Brå 2008). Benägenheten att anmäla sexualbrott är troligtvis ännu mindre när det gäller sexuella övergrepp som begåtts av unga (Långström 2000). Mörkertalet befaras även vara stort bland barn med sexuellt övergreppsbeteende, vilket kan bero på att omgivningen väljer att inte se eller reagerar när beteendet uppvisas (Socialstyrelsen 2010). Forskning kring gymnasieungdomars attityder samt erfarenheter gällande deras sexualitet tar Kjellgren (2009) upp i sin avhandling som sammanfattar flera av hennes studier. I avhandlingen redovisar Kjellgren att av cirka tvåtusen manliga svenska gymnasieungdomar i åldern

17 till 20 år så visade det sig att 5,2 % av dem tvingat någon till sex. Övergreppen har skett genom övertalning, hot samt genom tvång till att onanera åt dem, analsex, oralsex eller vaginala samlag. Svensson (1998) har gjort en studie av material från Rädda Barnens pojkmottagning. Pojkmottagningen är en psykoterapeutisk mottagning som erbjuder hjälp till barn som blivit sexuellt utnyttjade samt till unga som begått sexuella övergrepp. Enligt studien är genomsnittsåldern på unga som begått sexuella övergrepp 14 år, både enligt hans studie på pojkmottagningen samt enligt andra internationella studier. Övergreppen kan vara både grova och fortgå under lång tid trots att förövaren är väldigt ung enligt studien.

I medier används ofta begreppet pedofil likvärdigt med förövare av sexuella övergrepp mot barn trots att många med den läggningen inte begår några sexuella övergrepp på barn (Svedin 2002). En person med diagnosen pedofil har en sexuell läggning som innebär en sexuellt och känslomässigt fixering av barn som inte nått puberteten (Nyman & Svensson 1995). Trots att en ungdom begått sexuella övergrepp mot ett mycket yngre barn finns det ingen anledning att utgå från att en ungdom som är under 16 år är pedofil då vetenskap inte finns om lusten att ha sex med mindre barn kommer att bestå (Nyman et al. 2001).

Svensson (1998) anser att för att inte stigmatisera yngre barn som begår sexuella övergrepp bör man inte använda uttrycket ”förövare” utan använda den enligt honom mer passande diagnosen ”barn med sexuell beteendeproblematik” på grund av: ”då små barn med inslag av tvång sexualiserar kontakten med andra barn på ett stereotyp och tvångsmässigt sätt” (s. 83). Ett yngre barn förstår inte innebörden av sina sexuella handlingar varken vad det gäller konsekvenser för dem själva eller konsekvenser för den de utsätter, de är snarare offer för egna sociala och psykologiska svårigheter i kombination med frånvaro av vuxna i själva övergreppssituationen (Nyman et al. 2001).

Det finns riskfaktorer som i kombination med varandra kan göra att vissa barn och ungdomar blir sexuellt utagerande. Barn som lever i gränslösa familjer, bevittnat våld, är känslomässigt övergivna eller som har neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som Aspergers syndrom och ADHD kan löpa större risk att bli sexuellt utagerande (Socialstyrelsen 2010). En annan riskfaktor kan vara unga som ofta är utanför när det gäller jämnåriga kompisar och därigenom söker sig till yngre barn i grannskapet samt yngre syskon/styvsyskon. Att den unge då sexualiserar på ett onormalt sätt kan bero på

att den känner aggressivitet som utanförskapet skapat och enligt studien på pojkmottagningen är yngre barn i grannskapet den vanligaste offergruppen (Nyman et al. 2001). Dålig anknytning till sina föräldrar anses vara en stor riskfaktor när det gäller yngre barn som begår sexuella övergrepp. Det anses även att desto yngre ett barn är som begår sexuella övergrepp ju troligare är det att barnet själv varit utsatt för sexuella övergrepp eller utsatts för gränslös sexualitet. Av barnen som var under 13 år när de begick sexuella övergrepp hade över hälften själva varit utsatta, för de som var över 13 år hade cirka en tredjedel själva blivit sexuellt utnyttjade (Larsson.M 2002).

För barn som utsatts för sexuella övergrepp visar forskning att sannolikheten att utveckla psykosociala problem ökar med två till fyra gånger. Det har identifierats ökad förekomst av antisociala beteenden, missbruk, ätstörningar, självskadebeteende, sexuella problem, posttraumatiska stressyndrom samt depressiva symptom hos personer som varit utsatta för sexuella övergrepp som barn (Socialstyrelsen 2000).

I kartläggningen som gjordes på uppdrag av Socialstyrelsen över hur många nya ärenden som kom till socialtjänsten år 2000 angående ungdomar som misstänktes för sexuella övergrepp var det 21 procent av ungdomarna som inte utreddes då socialnämnden ansåg att ungdomen inte behövde insatser eller att problemen inte ansågs som tillräckligt allvarliga. Det framkom även att för 17 procent av de 199 ungdomarna gjordes ingen insats alls. Cirka en tredjedel av ungdomarna erbjöds terapeutiska samtal och ungefär lika många placerades i samhällsvård (Kjellgren & Wassberg 2002).

En av Socialstyrelsens slutsatser i rapporten *Behandlingsinsatser - för personer som har begått eller riskerar att begå sexuella övergrepp mot barn* är följande:

Det finns idag låg kunskapsnivå om barn som agerar sexuellt mot andra och hur deras problem kan hanteras. Detta kräver ett omfattande arbete och Socialstyrelsen anser att det behövs särskilda insatser för att ge personal i förskola, fritidshem, skola och socialtjänst samt föräldrar det stöd de behöver (Socialstyrelsen 2010, s. 8).

3. Teoriram

3.1 Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivism innebär att ett problem inte är något problem förrän någon belyser det som ett problem. Till skillnad mot ett objektivismiskt synsätt som menar att ett problem existerar vare sig någon upplever det som ett problem eller ej (Sahlin 2002). Payne (2008) menar att denna teori beskriver och förklarar individers syn på världen runtomkring dem. Detta sker i samspelet mellan människor i deras historiska, kulturella och sociala sammanhang.

Konstruktivismen visar på att det finns flera ”sanningar” om en individ och dess problem (Sahlin 2002). Det här sättet att se på saken innebär att sociala företeelser och kategorier skapar sociala samspel som hela tiden förändras. Detta innebär att det som personen kommer fram till inte är en absolut sanning utan det är något som hela tiden förändras (Bryman 2011).

3.2 Systemteorin

I systemteorin är det helheten som prioriteras oavsett vilka delarna/komponenterna är. Man ska se till alla faktorer som är i personens omgivning. Ett system kan beskrivas som ett eller flera objekt som har en relation till andra objekt och deras kännetecken. Ett system kan i sin tur vara en del av större system (suprasystem) och mindre system (subsystem). Exempel på suprasystem är föreningar, religiösa samfund, samhälle med mera. Exempel på subsystem är hur föräldern interagerar med sina barn på ett sätt som den inte gör med sin partner. Det viktiga är dock att se till helheten i systemet. Att samspelet mellan delarna i systemet utgör helheten (Schjødt & Egeland 1994).

3.3 Utvecklingsekologin

Detta är en teori om mänsklig utveckling som är skapad av Urie Bronfenbrenner 1979. En teori om att vi människor utvecklas i ett samspel genom olika faktorer i vår omgivning och att utvecklingen kan studeras i sin vardagsmiljö. Bronfenbrenner har utarbetat en analysmetod för barn med fyra analysnivåer. Han anser dock att utveckling

pågår så länge vi lever och att teorin kan användas livet ut. I den innersta nivån, mikronivån, är det samspelet som sker i barnets närmiljö exempelvis skola, föräldrar, alltså en direkt påverkan. Nivå två är mesonivån och den innefattar samspelet mellan olika mikronivåer som påverkar barnet. Exonivån är den nivå där individen påverkas mer indirekt exempelvis att barnets förälder förlorar sitt arbete. Nivå fyra är makronivån och den symboliserar saker som exempelvis samhällsnormer och lagstiftning som påverkar barnet (Andersson 2002).

4. Metod och metodologiska överväganden

4.1 Val av metod

Valet av kvalitativ metod har gjorts utifrån syftet med studien som är att undersöka respondenternas uppfattningar i det aktuella ämnet. Kvalitativ metod innebär att forskaren försöker att uppfatta världen så som respondenten uppfattar den (Kvale & Brinkmann 2009). Metoden är inte till för att mäta och generalisera som med kvantitativ metod utan att förstå mer på djupet vad den intervjuade anser (Bryman 2011). Den kvalitativa metoden går ut på att förstå de intervjuades föreställningsvärld, förstå hur de intervjuade tänker och känner samt få veta vilka erfarenheter de har (Trost 2010). Den valda metoden har upplevts passande för studien då syftet var att ge en inblick i socialsekreterares uppfattningar kring problematiken. Emellertid kan inte resultatet i denna studie anses som representativt för socialsekreterare generellt då målet med kvalitativa studier inte är att göra en generalisering.

Intervjuformen som använts i denna studie är semistrukturerade intervjuer. Semistrukturerade intervjuer innebär att intervjuaren har ett frågeschema med specifika teman som intervjuaren söker svar på. Under intervjun ställs frågor utifrån frågeschemat till respondenten i den ordningsföljd som passar vid det aktuella intervjutillfället. Med semistrukturerade frågor har respondenten stor frihet att utforma svaren på sitt eget sätt samtidigt som intervjuaren kan ställa följdfrågor som inte är tänkta från början men som känns betydelsefulla för ämnet (Bryman 2011). Det har upplevts positivt att använda semistrukturerade intervjuer utifrån att respondenten mer eller mindre har kunnat prata fritt och prata klart inom ett område utan att behöva avbrytas. Författaren till denna studie anser att den valda metoden har fungerat väl utifrån syftet. Då intervjun utgått från frågeschemat har detta gjort att alla områden ändå har blivit besvarade.

4.2 Urvalsprocess

Det har till att börja med gjorts ett målinriktat urval. Ett målinriktat urval innebär att intervjuaren på ett strategiskt sätt väljer ut deltagare som är relevanta för forskningsfrågorna (Bryman 2011). När det målinriktade urvalet har gjorts så har kontakt tagits med chefer på olika individ och familjeomsorgsenheter eller liknande enheter inom

olika socialtjänster för att därigenom få kontakt med socialsekreterare som har kommit i kontakt med denna problematik. Även ett så kallat tillgänglighetsurval har använts då inriktning har gjorts på de respondenter som har haft möjlighet att delta i studien. Sammanlagt har 27 socialtjänster i Blekinge, Halland, Kronoberg och Skåne län kontaktats. Avsikten var från början att intervjua sex socialsekreterare men av de 27 socialtjänster som har kontaktats var det endast fyra socialsekreterare som hade möjlighet att medverka i studien.

Att få tag på respondenter för att medverka i denna studie har varit svårt. Målet har varit att direkt kontakta enhetschefer eller verksamhetschefer vid individ och familjeomsorgsenheter eller liknande enheter. De kommuner med hemsidor som direkt hänvisar till dessa chefer eller avdelningar har kontaktats genom telefon och/eller e-post. Till de kommuner som inte haft denna information på hemsidorna har kontakt sökts genom kommunväxeln eller genom e-post till deras huvude-postadress. Av de 27 kommuner som har kontaktats har endast sju stycken tackat nej till förfrågan, två av dessa har ansett att det varit för kort varsel och de andra fem har varit på grund av att de haft för hög arbetsbelastning. Fem av socialtjänsterna har lovat att återkomma men inte gjort det och elva av kommunerna har inte svarat alls. Kontakt har även skett vid ytterligare tillfällen med vissa av kommunerna både genom telefon och genom e-post.

Det har väckts mycket tankar angående svårigheten att få kontakt med socialtjänsterna. Funderingar har funnits kring om ämnet är så pass sällan förekommande att det är få socialsekreterare som känner sig tillräckligt trygga med ämnet för att ställa upp på intervju. Några av socialtjänsterna har berättat att de sällan har ärenden i ämnet och därigenom har de inte så många socialsekreterare som kommit i kontakt med ämnet på arbetsplatserna. Funderingar har även väckts kring om vissa socialsekreterare har så mycket att göra och är så stressade att de glömmer bort att höra av sig när de lovat. Att vissa av socialtjänsterna inte svarade alls på förfrågan, är det för att deras organisation är uppbyggd så att vissa saker kan missas eller anser de att de inte behöver svara på allt som skickas till dem? Socialsekreterarna som deltog i denna studie hörde alla av sig omgående och höll vad de lovade samtidigt som andra socialtjänster inte gjorde det. Är arbetsbelastningen så olika på socialtjänsterna eller vad kan det bero på?

4.3 Genomförande av intervjuer

Fyra socialsekreterare har intervjuats i fyra olika kommuner. Intervjuerna har pågått i ungefär 45-55 minuter vid varje intervjutillfälle. Frågeschemat (bilaga 3) har använts vid alla intervjutillfällen och frågorna har ställts i den ordning som passat vid varje enskilt intervjutillfälle. Tre av intervjuerna har skett på respondenternas enskilda arbetsrum. Den fjärde intervjun gjordes i ett grupprum på ett lärcentrum. Respondenten skulle på möte i staden samma dag som hon hade möjlighet att bli intervjuad. Grupprummet bokades efter det att respondenten blivit tillfrågad om lokalen kändes bra, då det är viktigt att respondenten känner sig trygg i miljön samt att man är ostörd under intervjun (Trost 2010). Vid intervjutillfällena har intervjuerna spelats in i sin helhet med respondenternas tillåtelse.

4.4 Bearbetning av data

Intervjuerna har noga transkriberats i sin helhet så snart som möjligt efter intervjutillfället, ”hummande” med mera har valts bort vid transkriberingen. Redan vid transkriberingen har respondenterna namngetts med fingerade namn. Fingerade namn har valts för att göra texten mer levande att läsa, inget av de fingerade namnen stämmer överens med någon av respondenternas tilltalsnamn. Även Ortsnamn och företagsnamn har vid transkriptionstillfället ersatts med till exempel ”företag”. Intervjuerna har efter transkriptionen lästs flera gånger där materialet analyserats och delats in i kategorier utifrån forskningsfrågorna som därefter bildat fyra huvudrubriker. Varje huvudrubrik har därefter tilldelats separata underrubriker för att göra resultatet mer överskådligt för läsaren. I resultatet presenteras citat som belyser det som framkommit under intervjuerna. När citaten redovisas i resultatdelen används tecknet // när respondenten återkommer inom samma fråga och versaler används när någon av respondenterna tydligt gett uttryck av ett ord.

4.5 Artikel och litteratursökning

Sökning av litteratur och artiklar har gjorts bland annat genom Socialstyrelsens och Brås publikationer på internet samt genom högskolans databaser som till exempel Libris. Det är på få platser det funnits artiklar, rapporter samt böcker som passar inriktningen helt. Sökord som har använts är bland annat ”sexuella övergrepp”,

”sexuella övergrepp mot barn” och ”sexual assault”. Genom att leta i träfflistorna som skapats av dessa sökord har litteratur som utgår från barn och unga som begått sexuella övergrepp hittats. Eftersom litteraturen har varit begränsad har även litteratur gått igenom som utåt sett inte visat på innehåll som stämmer överens med ämnet. Genom dessa innehållsförteckningar har kapitel hittats samt avsnitt i litteraturen som tagit upp problematiken med barn och ungdomar som begår sexuella övergrepp. Även olika litteraturers referenslistor har letats igenom för att därigenom få förslag på relevant litteratur. Inklusionskriterierna för artiklarna som använts i studien har varit att de skulle svara på syftet för denna uppsats som är ur ett svenskt perspektiv.

4.6 Forskningsetiska övervägande

Vid bokning av intervjuerna har informationsbrev (bilaga 1) skickats direkt till respondenterna där respondenterna informerats om hur studien uppfyller de forskningsetiska principerna.

I informationsbrevet har respondenterna informerats om syftet till undersökningen. De har vidare blivit informerade om att deltagandet är frivilligt och att deltagarna kan avstå från att besvara frågorna samt att de har möjlighet att avbryta intervjun när som. Detta enligt informationskravet i Vetenskapsrådets (2002) allmänna krav. Vidare i informationsbrevet har respondenterna informerats om konfidentialitetskravet som innebär att alla personer och kommuner avidentifieras i materialet. I informationsbrevet har respondenterna även informerats om att ingen obehörig kommer att kunna ta del av intervjumaterialet i sin helhet (ibid.). Både inspelningar samt de transkriberade intervjuerna har förvarats på sådant sätt så att endast författaren har tillgång till dem. Endast om handledaren eller examinatorn vill granska materialet kommer de att få ta del av uppgifterna.

Respondenterna har även informerats angående nyttjandekravet i informationsbrevet. Att de uppgifter som kommer fram genom studien endast kommer att användas för forskningsändamål (ibid.). När uppsatsen har blivit godkänd av examinatorn kommer allt inspelat material samt utskrifterna att förstöras. Enligt Vetenskapsrådet (2002) ska forskaren även inhämta deltagarnas samtycke. Detta har inhämtats vid varje intervjutillfälle då deltagarna skrivit under samtyckesblanketten (bilaga 2). Samtycket innehåller en beskrivning av studiens syfte samt deltagarnas rättigheter.

5. Resultat

Resultatet redovisas genom fyra huvudkategorier som utgår utifrån frågeställningarna. Kategorierna är: Socialsekreterares upplevelser av att arbeta med dessa ärenden, socialsekreterares syn på utredningsarbetet, socialsekreterares syn på insatser, socialsekreterares syn på förebyggande arbete. Därefter följer underrubriker under respektive huvudkategori, underrubrikerna har framkommit vid bearbetningen av resultatet.

Socialsekreterarna som har intervjuats har namngetts till Erika, Pernilla, Sandra och Ingrid. Alla är socionomer och har arbetat som socialsekreterare sedan de tog sin socionomexamen. Erika har arbetat som socialsekreterare i tjugosex år, Ingrid i fjorton år, Sandra i tretton år och Pernilla i nio år.

5.1 Socialsekreterares upplevelser av att arbeta med dessa ärenden

Överlag har respondenterna uttryckt att det kan vara både svårt och jobbigt att arbeta med ärenden som gäller barn och ungdomar misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp.

Men det är ju ett sånt jobbigt ämne, alltså det är det ju verkligen, det berör ju en mycket och det är jättesvårt. Och där är ju, ja man måste vara klarsynt i det, alltså man måste lägga känslorna lite åt sidan för att kunna faktiskt titta på hur det rent konkret ser ut. För att man, det är ju jättesvårt. – Ingrid

Erika menar att ångesten höjs för både den som äger ärendet samt för arbetsgruppen när de har ärenden som handlar om sexuella övergrepp. Hon menar även att det inte är lika ångestfyllt när det gäller barn som begår sexuella övergrepp jämfört med när det är vuxna.

Det finns en likhet mellan sexuella övergrepp och, överlag, även dom som har blivit, där det finns misstanke att dom har blivit förgripna. Och det är att ångesten i gruppen och hos den som äger ärendet höjs oerhört. De, det är så ångestväckande den, när det handlar om sexuella övergrepp, överhuvudtaget, eller misstankar om det // Men när det, när det är mellan barn då blir det på en annan nivå, det känns obehagligt också men det blir inte så ångestfyllt, kan man säga. - Erika

Pernilla framhåller att det blir mycket känslor inblandat från alla som är i närheten när det gäller dessa ärenden. Hon anser att det även är viktigt att inte dras med i andras känslor.

*Det är ett svårt ämne, det är det, det är otroligt mycket känslor inblandade från ALLA som är i närheten så att säg. Och som handläggare är det jätteviktigt att inte tillåta sej att följa med i det, för det är lätt att bli indragen i alla dessa känslor. Och det är ju också så att man är ju ingen maskin. Så även om man är professionell och så, så har man sina känslor, och dom får man vara medveten om och lägga på rätt ställe. –
Pernilla*

Synen på barns sexuella beteende

Tre av respondenterna pratar om att det kan finnas svårigheter vad gäller vad som är normalt sexuellt beteende eller inte när det gäller barn.

Och sen är det, det svåra är ju också, i dom lägre åldrarna, tycker jag. Var går gränserna, och vad är lek och vad är normalt, och alltså läser man, när man läser kring det, då, då är ju allt. Då kan man känna liksom, då är ju ALLT övergrepp, alltså, - vad är normalt? kring det här att dom är nyfikna och leker och, ja. Så det är svårt också vad som är övergrepp och vad som är, ibland, med dom yngre. Sen är det ibland jättetydligt ju. – Ingrid

Sandra anser att det kan vara svårare att veta när ett yngre barn begår sexuella övergrepp om det är medvetna handlingar eller ej.

*Och det, ja det väcker ju mycket tankar och funderingar hos en själv, och var går gränser, när är det, när är det medvetna handlingar. Och det beror ju på också hur gamla barnen är. För är det en tonåring som är fjorton så har man ju, för det mesta har ju barnet en lite mer mognad så att säga, och borde förstå vad som är rätt och fel. Medan ett barn som går i förskola inte har det, och var går gränserna då. Och var går gränsen mellan, mellan lek och nyfikenhet, att det faktiskt kanske är för mycket. -
Sandra*

Erika poängterar att det är viktigt när det inkommer ärenden gällande barn och ungdomar som begår sexuella övergrepp att det undersöks om det ingår i normalfasen. Vidare anser hon att det är viktigt att diskutera i arbetsgruppen vad som är normal sexualitet och inte när det gäller barn.

När det gäller barn så kan man mer, jag tror att man kan mer ta det som att det är mer normalt, att det kan vara i normalkategorin. Alltså det är det man ska undersöka, det är också väldigt viktigt när man får de här ärendena att man faktiskt undersöker om det här var i normalfasen eller inte. Och att man diskuterar detta öppet i gruppen, vad som är normal sexualitet mellan barn och inte normal sexualitet, för den är väldigt stor skillnad, mellan individer, vuxna individer, vissa förstår inte alls och har glömt bort att man har haft sexuella känslor när man var liten o vissa kommer ihåg det jättebra och kan mer ta i dom här känslorna. - Erika

Arbetsgruppens och handledningens betydelse

Respondenterna anser att det är viktigt vid ärenden som gäller denna problematik att ha stöd från kolleger och chefer.

Man måste ha tillgång till kolleger och chefer som är duktiga och kan avlasta en om det blir för jobbigt, och kan handleda en också. – Pernilla

Sandra anser att det även är bra med mycket ärendehandledning samt att vara två handläggare vid dessa ärenden.

Ja, precis som i alla andra ärenden egentligen som man kan känna är lite svårare, så pratar vi, det är viktigt att vi pratar mycket med varandra. Att vi har mycket ärendehandledning, att man inte är ensam, utan att man är två handläggare så att man hjälps åt, att man har ett bollplank. Och nån att bollar tankar och idéer med, för det är, det är inget enkelt. – Sandra

5.2 Socialsekreterares syn på utredningsarbetet

I utredningsarbetet är det enligt alla respondenterna viktigt att samverka med andra instanser så att det blir en bra och korrekt utredning. Både att kontakta barn- och ungdomspsykiatrin samt utomstående företag som specialiserat sig inom området för rådgivning.

Ja vi har använt oss av (företag), framförallt hjälp i utredningen då, för att bedöma hur allvarligt det är då, dom har ju nån risk och skyddsbedömning som går rätt så snabbt att göra, vad har vi haft, vi har använt dem flera gånger, alltså under tidigare år. – Erika

Socialtjänsten där Ingrid arbetar kontaktar alltid barnahus vid alla typer av sexuella övergrepp, även när det gäller yngre barn som inte är straffmyndiga.

Ja, att vi alltid, det är en av våra rutiner när det gäller övergrepp, både fysiska, sexuella att man ringer till barnahus och hör med dom. – Ingrid

I motsats till Ingrid så anser Pernilla att de inte vill dra in barnahus när det gäller yngre barn detta på grund av att de inte vill utsätta barnen för det.

Ja, för är man inte över 15 år så är man ju inte straffmyndig så då, nej, vi utsätter inte dom för det. – Pernilla

Skyddsaspekten utifrån familjeproblematik

Respondenterna menar att det viktigaste är att säkra skyddet för den som har varit utsatt som första punkt när det kommer in en anmälan gällande ett barn eller en ungdom som är misstänkt för att ha begått sexuella övergrepp. Att det måste göras en bedömning angående risken att det händer igen. Enligt Ingrid så är socialtjänstens första uppgift att skydda.

För det är skyddet som är vår första uppgift. – Ingrid

Alla respondenter menar att barnet eller ungdomen som är misstänkt för att ha begått sexuella övergrepp kan få bo kvar hemma i samma hem där eventuellt andra barn och ungdomar befinner sig, även om det finns eventuella offer. Detta har att göra med hur föräldrarna ordnar med säkerheten. Uppfyller inte föräldrarna de krav som ställs gällande säkerheten så överväger socialsekreterarna att placera barnet eller ungdomen.

Vi kan ju inte fatta beslut om att syskon ska tvingas flytta ut ur familjen om det inte finns en uppenbar risk. Ibland kan, alltså jag har varit med om vid något tillfälle att föräldrarna själva har tagit tag i det här genom olika lösningar. // Alltså så på, det är ju ändå så att då bor förövaren och offret under samma tak, och det får man ju vara jätteförsiktig med ju. Vad gör det med, dels förövaren och men även offret i förlängningen. – Pernilla

Ingrid menade att det inte känns helt bra när barnet eller ungdomen som är misstänkt för att ha begått sexuella övergrepp får bo kvar hemma.

Ja, vid det tillfället blev det så, och det kändes ju inte helt hundra bra, men ja, det blev så. - Ingrid

I de fall som respondenterna pratar om att de varit med om att barnet eller ungdomen fått bo kvar hemma då har det varit att föräldrarna tagit detta på stort allvar och ordnat med lösningar med olika larm samt att föräldrarna aldrig låtit barnet eller ungdomen vistas själva med andra barn eller ungdomar.

Och då kom föräldrarna på olika lösningar, där barnen bland annat då fick bo på olika våningar. Och dom hade vissa subtila, som inte barnen kände till, larm som gjorde att om ett barn gick upp på natten så kommer där en signal till föräldrarnas sovrum. // Men dom kände, dom älskade båda sina barn. Och ville verkligen, känslor för båda sina barn och dom var jättegoda mot båda två. Med full respekt för båda. Men det är naturligtvis en risk man tar, det är inte ovanligt att barn, eller dom som har begått sexuella övergrepp fortsätter. – Pernilla

Pernilla påpekar även att hon upplevt det som vanligt att föräldrarna i dessa fall ofta delar på sig, att barnen får bo växelvis hos sina föräldrar. Sandra berättade att barn- och ungdomspsykiatrien samt socialtjänsten till och med i ett fall rekommenderat föräldrar att dela på sig ett tag för att därigenom uppnå säkerheten genom växelvis boende.

Det är ju i så fall, man får ju göra en bedömning över risken att det händer igen, och där kan jag tänka mej att, har det hänt inom samma familj så kan det vara, då är det svårt för föräldrarna kanske att säkerställa, man kan inte vara nära barnen precis hela tiden. Det hade jag ett ärende i (ort 1) där det hände inom samma familj, och där sårade föräldrarna på inrådan av socialtjänsten och barnpsykiatrien så sårade dom på sej ett litet tag, så att den ene föräldern bodde med det ena barnet och den andre med den andre, och sen gick dom samtidigt i terapi inom barnpsykiatrien. Så att vi får göra, vi får göra en bedömning om föräldrarna har en förmåga att tillgodogöra skyddet, både för egna barnen men också för andra barn. – Sandra

När socialtjänsten väljer att inte utreda

Alla respondenter svarar att de alltid utreder. Två av respondenterna menar att man förvisso alltid gör en förhandsbedömning och visar denna förhandsbedömning att detta bevisligen skulle vara omöjligt att det hänt så har socialtjänsten rätt att inte öppna utredning. Men de anser även att när det handlar om sexuella övergrepp så är det alltid bäst att utreda.

Det finns inte att vi inte utreder tycker jag, utan det måste vi göra. Och både, och som jag sa, både för att se vilket stöd som behövs för den som blivit utsatt men också det andra barnet, och för familjen. – Sandra

Hur utredningsarbetet kan förbättras

Då detta är ärenden som sällan inkommer beskriver alla att detta är inget man får rutin på. Därför anser socialsekreterarna att det är viktigt att konsulterar sakkunniga samt att arbetsplatsen håller sig uppdaterad med ny forskning.

Ja det kan det säkert. Jag tror att mer kunskap, då ställer man mer RÄTTA frågor så att säg. // Men om arbetsplatser hade varit mer noga med att utbilda inom detta område, rent generellt, att alla får det här, att man har en levande diskussion om det, så tror jag att utredningarna blir bättre. För har man inte kunskaper om vad kan det här handla om, då kan man inte ställa rätt frågor. – Pernilla

Det är även viktigt att använda sig av risk och skyddsbedömningar anser Erika. Ingrid menar att det behövs mer tid som handläggare samt att det är viktigt med struktur och checklistor för att därigenom ha koll på hur man ska gå tillväga med ärenden som man sällan har.

Nej men jag tänker, allt, alltså med struktur, med checklistor, att man faktiskt har gått igenom olika saker, att man gör lite liknande. Och det här med barnahus, det är ju en jättestor apparat, men vi har kört stenhårt på det, för ibland får vi ta i överkant för att kanske inte missa någon i andra änden. – Ingrid

Sandra anser även att samverkan har betydelse för att förbättra utredningsarbetet.

Det handlar mer, egentligen om samverkan där också, med vår erfarenhet nu från förra året. – Sandra

5.3 Socialsekreterares syn på insatser

Alla respondenter har liknande sätt att se på vilka insatser som finns.

Barn- och ungdomspsykiatri samt utomstående företag

Alla socialtjänsterna tar hjälp utifrån när det gäller insatser för barnet eller ungdomen. Det kan vara från barnpsykiatri eller från utomstående företag som har specialiserat sig på denna problematik. När det gäller att de tar hjälp utifrån från de som specialiserats

sig inom området kan det både gälla för öppenvård, föräldragrupper samt institutionsplacering.

Sen är det framförallt barnpsykiatrin, här som vi behöver hjälp av. Men även (företag) erbjuder ju öppenvårdsbehandling eller institutionsbehandling, men det har jag inte varit med om. I (ort 1) var det också barnpsykiatrin när vi hade ärenden där, som gick in med både psykiater och kurator, så att säga, dom jobbade i team, runt familjerna. Både till barn och föräldrar. – Sandra

När det gäller insatser hos utomstående privata företag som specialiserat sig angående barn och ungdomar som begått sexuella övergrepp anser Ingrid att de först konsulterar med företagen och därefter får socialnämnden ta beslutet om de ska köpa in någon utomstående insats till barnet eller ungdomen.

Konsultation först, liksom, vad kan dom erbjuda, och sen fick ju liksom våra politiker ta det beslutet om det, hur mycket det kostade och så där. – Ingrid

Alla respondenterna berättar att kontakten med barn- och ungdomspsykiatrin är viktig. Barn- och ungdomspsykiatrin är även viktig vid valet av insats menar Pernilla.

Vi har ju också väldigt mycket samarbete med BUP, dom är jätteduktiga, så att har en enorm kunskap, så när vi behöver, när vi ska sätta ihop, olika sorters, när vi ska köpa in olika sorters insatser, så det gäller ju att var insats matchar just den familjen. – Pernilla

Sandra framhåller att det är viktigt att insatserna sätts in snabbt på grund av risken att det kan hända igen. De hade i detta ärende tagit hjälp av ett utomstående företag som specialiserat sig inom området i själva utredningen och därefter konsulterat med dem när hjälpen dröjde från barn- och ungdomspsykiatrin.

Vi hade en konsultation där med (företag) och dom menade ju på att det är ju en stor risk för återfall om man inte sätter in behandlingen snabbt, därför att vara kille så blir det väldigt obegripligt om det inte händer någonting. Man säger att det behövs, sen händer det ingenting. Risken är att han, i sin, i sin värld så att säga, gör om det till att det faktiskt inte var så farligt kanske, och att det finns en risk att det händer igen. – Sandra

Föräldrastöd och familjebehandling

De insatser som socialsekreterarna pratar om att de har att tillgå i deras egen verksamhet är föräldrastöd samt familjebehandling. Sandra anser att deras familjebehandlare inte har tillräcklig erfarenhet inom problematiken men att när det finns behov för hjälp med till exempel gränssättning så kan familjebehandlaren bistå med det.

Ja, alltså vi, vi har inga egna insatser, våra familjebehandlare har ju inte den erfarenheten och kompetensen, det ska i så fall handla om det är, ett vanligt föräldrastöd så att säga, en förälder som känner behov av att prata, eller om det finns annan problematik med gränssättning eller att så, då, då hade man kanske kunnat sy ihop någonting. – Sandra

När socialtjänsten väljer att inte gå in med någon insats

När det gäller att socialtjänsten inte går in med någon insats så finns det enligt respondenterna olika anledningar till detta. Ett exempel är att föräldrarna själva har förmågan att köpa in rätt insatser, detta menar både Pernilla och Sandra.

Det skulle i så fall vara att föräldrarna själva har den förmågan att, att dom själva köper in, om man kan säga så, rätt insats till sina barn. Och att dom har alla dom insatser som vi skulle kunna hjälpa dom med, utav sej själv. Att dom själva har lyckats fixa till det, på det viset. Och då behöver ju inte vi gå in och köpa dom insatserna, för då har dom själva skaffat det. – Pernilla

Ett annat exempel är att föräldrarna eller barnet inte går med på någon insats och att utredning kommer fram till att det inte finns rekvisit för att uppfylla LVU.

Alltså det är lagen som styr, går man in och anser att ett barn är skyddat och föräldrar eller barn inte vill vara delaktiga i nånting. Alltså då, då kan man ju inte göra så mycket, då. Det är kanske inte LVU förhållande heller, så då kan man inte göra så mycket, så det är väl det som oftast är anledningen då. Man motiverar ju alltid till olika insatser, så jag tror att det faller mest på lagstiftningen där, att det inte är LVU förhållanden helt enkelt. – Ingrid

Sandra menar att det kan finnas tillfällen då socialtjänsten inte går in med någon insats då det faller under annan huvudman. Hon anser att det var så vid ett ärende där insatsen från barn- och ungdomspsykiatrin dröjde, då barn- och ungdomspsykiatrin ansåg att socialtjänsten först hade behövt gå in med någon insats innan de kunde hjälpa till.

Det är i så fall om det faller under en annan huvudman. Utredning ska vi göra, för det kan också finnas saker i familjen som man kan behöva titta på. Men annars är det ju, det är ju om det faller under annan huvudman, att man inte skulle göra det. // Och vi hade ju kommit fram till att det behövdes ju inga andra insatser, utan det här, vad familjen behövde var hjälp med detta, det fanns inga andra behov, fanns inget behov av placering för föräldrarna skötte det precis som dom skulle. – Sandra

5.4 Socialsekreterares syn på förebyggande arbete

Alla socialsekreterare anser i början på frågan om vilket förebyggande arbete som de har när det gäller sexuella övergrepp som begås av barn och ungdomar, att det inte finns något förebyggande arbete inom detta. Men efter lite betänkande så kommer de alla fram till att det faktiskt finns viss typ av förebyggande arbete.

Samverkan mellan skola/förskola och socialtjänsten

Alla respondenter kommer in på att samverkan är viktig för att förebygga när det gäller barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp, då framförallt genom att upptäcka och därigenom undvika att fler övergrepp begås.

Vi har ju vår, som jag kan kalla för förebyggande, enda sättet att förebygga eller upptäcka. Förebygga handlar om att förebygga det inom familjen. Upptäcka är ju att det görs inom barnomsorg o skolan, o då är det att informera, o hålla kanalerna öppna, öppna mellan skolpersonal och socialtjänsten. Det är JÄTTEVIKTIGT, att man har ett tätt och nära samarbete, mellan, så att det inte blir dom och vi situationen, som det oftast blir. – Erika

Pernilla berättar att det händer ibland att skolor och förskolor skickar in teckningar eller uppsatser som har gjort lärarna misstänksamma.

Ja du, det tror jag inte finns, det är ju väldigt svårt att förebygga något man inte vet ska hända. Har man inga indikationer överhuvudtaget, från vare sej skola eller någon annan. Ibland får vi ju skolor och sånt som skickar in uppsatser som barn har skrivit, eller någon har ritat vissa teckningar och sånt här. Som gör att lärarna har blivit misstänksamma om att här är någonting som snurrar lite tokigt i det här huvudet. Och då tar vi ju upp en anmälan förstås, så då tar vi ju kontakt med familjen. Och så får dom se det här, och vi får höra att vad tänker barnet om detta. Och vad handlar detta om, och så. – Pernilla

Samverkansgrupper mellan skola/förskola och socialtjänsten är viktigt för att förstå varandras arbete menar Sandra.

Samverkan är ju A och O och att man har en tillit till varandra, men för att ha tillit så behöver man känna till hur andra arbetar. Det finns ju mycket föreställningar om vad vi gör och vad vi inte gör, kanske, framförallt. Och det är ju, det är sånt man måste diskutera så att man får en förståelse, att vi arbetar efter en lagstiftning då, och hur lagarna ser ut. För det är någonting som vi måste arbeta på, på ständigt. – Sandra

Förskolepersonal och skolpersonals anmälningsskyldighet

Ingrid framhåller att den viktigaste punkten för att förebygga är att förskolepersonal och skolpersonal anmäler. Hon anser att det behövs mer information till skolpersonal och förskolepersonal angående att de är skyldiga att anmäla när de misstänker att ett barn far illa samt information om vid vilka tillfällen de har anmälningsskyldighet.

Nej men det är ju att utbilda skolpersonal och förskolepersonal, för att ofta ser dom det. Men dom vågar inte riktigt lita på det, utan dom behöver höra, - nej men detta är utanför ramarna, detta är. Ja. Och det här med att informera om anmälningsskyldighet, det kan vi ju hålla på med HUR länge som helst, för dom får ju aldrig någon rutin på det. Så det blir lika jobbigt och lika svårt varje gång dom kommer i kontakt med, när dom känner att här far ett barn illa. - Måste vi då anmäla? JA!!! (skratt) Ja men det är jättetufft, det är inte alls lätt. Så det är information, information och information, tänker jag, till skolpersonalen och förskolepersonal. – Ingrid

Hur det förebyggande arbetet kan förbättras

Både Erika, Sandra och Ingrid tar upp att bättre samarbetet med skola och förskola kan vara en del av att göra det förebyggande arbetet bättre. Att just skolan och förskolan är så viktig att arbeta med i det förebyggande arbetet förklaras genom Ingrid.

Ja, det är det bästa förebyggande arbetet, för jag menar skolan och förskolan är ju en plattform i samhället där alla barn finns, och socialförvaltningen kan inte vara ute och se dessa barn, utan vi måste ha ögon utåt, och då är det personalen på förskolorna och skolan. – Ingrid

Pernilla anser att det finns en risk att prata generellt i förebyggande syfte inför föräldrar i grupp angående sexuella övergrepp mellan barn då det finns en risk att föräldrarna

uppfattar informationen på fel sätt och därigenom utsätter sina barn för ett oönskat beteende.

Och det är också en riskfaktor i det, om man tänker att folk ska ha en kännedom om det, naturligtvis. Men det finns en riskfaktor i att prata om det på fel sätt, man måste vara i VÄLDIG kontakt med den man pratar med. Om jag skulle gå och prata med fem olika föräldrar om sexuella övergrepp mellan barn så finns det risken att det eller chansen eller möjligheten, hur man nu ser det. Att det ena paret tar det precis för vad det är – att det här är information, att sånt här kan förekomma. Det andra paret börjar kanske hem och kollar sina barn jättemisstänksamt. Och det tredje paret går hem och sätter en massa konstiga gränser för sina barn, för att dom ska förebygga, så, där det kanske aldrig överhuvudtaget hade kunnat komma att hända, så. Och det fjärde paret kanske börjar titta snett på något av sina barn. Alltså, det kan hända allt möjligt. – Pernilla

Däremot anser Erika att massmedia har en stor betydelse för upptäckten av övergrepp då det som det pratas om mycket finns mer närvarande för människor och även då för personalen som arbetar med barn och därigenom upptäcker personalen kanske tecknen på övergrepp tidigare. Hon anser även att det är viktigt med massmedias information gentemot barnen eller ungdomarna om övergrepp då de därigenom får reda på vad som inte är okej.

Det finns en risk när man inte håller saker och ting vid liv och där har ju massmedia en väldigt viktig påtryckningsmedel. Där dom slår till ibland och sen skiter dom i det i långa perioder, många år kan det vara helt tyst. Det är inte bra. För det har dom ju visat tydligt att dom flesta. Ja så var det – den här tjejen som hade blivit utsatt av senast av, om de här syskonen, hon hade sett något program på tv, det var för ett par år sedan. Då det var en tjej som berättade och att de inte var okej att bli utsatt på det viset och hon hade mått jättedåligt. Det var ju därför hon berättade för skolsköterskan, så starkt är det alltså. – Erika

6. Analys

Socialsekreterarna i denna studie anser att arbetet kring barn som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp kan upplevas som svårt och jobbigt. Det framkom dessutom att det kan vara problematiskt att veta vart gränserna går när det gäller yngre barns sexuella beteende, att veta vart gränsen går mellan lek och nyfiken gentemot när det blir för mycket. Larsson.I (2002) anser att om de vuxna i ett barns omgivning oroar sig över barnets sexuella beteende kan detta tyda på sexuella övergrepp. Hon framhåller att om denna misstanke uppstår måste de vuxna agera och söka information kring barnets livssituation och beteende.

Studien visar att socialsekreterarnas syn på att samarbeta med barnahus skiljer sig åt i ärenden som gäller barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp. Enligt Johansson (2011) är barnahus främst till för brottsoffret. I denna studie framkommer att socialsekreterare i en av kommunerna använder sig av barnahus även till den som är misstänkt för att ha begått sexuella övergrepp. Författaren till denna studie kan anse att även barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp borde gagnas av fördelarna som finns med barnahus. Detta då Larsson.M (2002) menar att en stor del av de barn som begår sexuella övergrepp själva har blivit sexuellt utnyttjade.

Respondenterna anser att en av socialsekreterares viktigaste uppgift i dessa ärenden är att skydda den som har varit utsatt för sexuella övergrepp. Detta kan göras på olika sätt. Socialsekreterarna berättar om exempel där barnet eller ungdomen har fått bo kvar hemma vid de tillfällen då föräldrarna har kunnat uppnå tillräcklig säkerhet. Det har även funnits fall där föräldrar har valt att flytta isär så att barnet bor utan syskon för att därigenom kunna uppnå säkerheten. Hur kan säkerheten annars uppnås, då det inte finns rekvisit för att uppfylla ett LVU omhändertagande så kan inte socialtjänsten tvinga barnet eller ungdomen att flytta från sitt hem. Lagen är tydlig att socialtjänsten endast kan tvångsomhänderta ett barn eller ungdom när rekvisiten är uppfyllda för LVU. Vid de fall där barnet eller ungdomen behöver flytta ifrån sin familj för behandling eller för att uppnå säkerheten, hur påverkas familjen av det? Då familjen räknas som ett system så påverkas hela familjen enligt systemteorin. Det är då viktigt att se till helheten vilket är samspelet mellan familjemedlemmarna. Helheten måste prioriteras och varje

familjemedlems bästa måste tas hänsyn till (Schjødt & Egeland 1994). Resoneras det utifrån utvecklingsekologin så påverkas barnet utifrån fyra nivåer, som i dessa ärenden främst består av mikro och makronivåer. Den innersta, mikronivån, utifrån familjen och barnets/ungdomens närmiljö. Samt den yttersta, makronivån, utifrån till exempel socialnämndens möjlighet att ta ett LVU beslut (Andersson 2002).

Resultatet visar att ärenden gällande denna problematik alltid utreds enligt socialsekreterarna och skulle en utredning ej öppnas så är detta på grund av att förhandsbedömningen bevisat att övergrepp ej har kunnat ske. Enligt Kjellgren och Wassberg (2002) utreddes inte 21 % av de 199 ärenden som socialtjänsten hade år 2000 enligt SoL 11:1. I dessa fall har socialnämnden utan att öppna utredning bedömt att insatser ej varit nödvändiga eller att de ansett att problemen inte varit tillräckligt allvarliga. Författaren till denna studie ställer sig frågande till varför inte alla misstankar utreds gällande sexuella övergrepp då detta känns som allvarliga anklagelser. Skulle något fall missas på grund av att utredning ej görs kan övergreppen eventuellt fortsätta och orsaka allvarliga konsekvenser både för offer och förövare. Det kan även övergå till att fler blir utsatta av barnet eller ungdomen som är misstänkt för sexuella övergrepp.

I denna studie har det framkommit gällande insatser att socialsekreterarna ansåg samarbetet med barn- och ungdomspsykiatri samt samarbetet med utomstående företag som betydelsefullt både vad gäller insatser samt konsultation i de enskilda fallen. De utomstående företagen har specialiserat sig inom området när det gäller att utreda risken att barnet eller ungdomen begår nya sexuella övergrepp samt vilken insats som rekommenderas. Även insatser i form av institutionsvård, öppenvård samt föräldragrupp kan erbjudas av de specialiserade företagen. Det talades även om att det är viktigt att insatser sätts in snabbt då risken är stor att nya övergrepp begås. I vissa fall väljer socialtjänsten att inte gå in med några insatser till barn som har begått sexuella övergrepp, till exempel vid ärenden där det anses att föräldrarna kan hantera situationen själva. Författaren till denna studie undrar om någon uppföljning görs i dessa familjer för att säkerställa att situationen hanteras på ett korrekt sätt.

Ofta upptäcks det att ett barn har ett sexuellt avvikande beteende i barnets närmiljö så som i skola och barnomsorg. Det berättades om att det kan finnas tillfällen då skolan blivit misstänksamma av teckningar eller berättelser som barn eller ungdomar gjort och att skolan därmed har skickat teckningarna eller berättelserna till socialtjänsten. Det

talades mycket om att samverkan mellan socialtjänsten och skolan är viktig för att upptäcka. Att det är viktigt med ett nära samarbete så att verksamheterna förstår varandra så att det inte blir en ”dom och vi” situation. Enligt socialstyrelsen (2010) befaras mörkertalet vara stort när det gäller barn och ungdomar som begår sexuella övergrepp, vilket kan bero på att omgivningen väljer att inte se eller reagera när beteende uppvisas. Att det finns ett mörkertal styrks även av Kjellgrens avhandling (2009) där hon jämförde gymnasiestudien som innefattade två tusen manliga ungdomarna där 5,2 % av dem svarat att de på något vis tvingat någon till sex. Detta jämfördes med de 197 pojkar mellan 12 och 17 år som kom till socialtjänsten kännedom år 2000 misstänkta för sexuella övergrepp, då procenthalten endast blir 0,06 %.

Författaren till denna studie anser att det är intressanta siffror som presenteras i Kjellgrens jämförelse då mörkertalet är stort. Det finns dock funderingar kring vilken betydelse det har att det är olika åldersgrupper som har jämförts då de 5,2 procenten innefattar manliga ungdomar mellan 17 till 20 år jämfört med de 0,06 % som innefattar pojkar mellan 12 och 17 år. I denna studie tas det upp att skol- och förskolepersonal oftast ser men att de inte vågar lita på sitt omdöme. Därigenom är det även viktigt att informera skol- och förskolepersonal om deras anmälningsskyldighet enligt SoL 14:1. Ett socialkonstruktivistiskt sätt att se på detta är att ett problem inte är ett problem förrän någon ser det som ett problem (Sahlin 2002). Väljer då skol- och förskolepersonalen medvetet att inte se detta och därmed finns inte problemet? Detta är en intressant aspekt anser författaren.

Författaren till denna studie anser att det förebyggande arbetet borde förbättras genom mer utbildning till personal som arbetar med barn och unga. De bör ha kunskap om lagstiftningen gällande sin anmälningsskyldighet men även att förskole- och skolpersonal har kunskap om vilka tecken de ska vara observanta på hos barn och ungdomar. Det vore även önskvärt att tidigare i skolundervisningen belysa vad som är rätt och fel för barnen då sexualkunskapen för tillfället kommer väldigt sent i årskurserna. Även att det i högre årskurser tas upp angående vad som är okej och inte okej samt vart barnen och ungdomarna kan vända sig med frågor med mera.

Problematiken borde även uppmärksammas mer i både socionomutbildningen men även inom andra yrkeskategorier som kommer i kontakt med barn och ungdomar så som till exempel lärare, förskole- och fritidspersonal samt vårdpersonal.

7. Slutsatser

Studien visar att socialsekreterare kan uppleva arbetet kring barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp som både svårt och jobbigt. Ibland kunde socialsekreterarna uppleva det som problematiskt angående vad som ansågs som normalt sexuellt beteende i de olika åldrarna. Socialsekreteraren anser som en av sina viktigaste uppgifter i dessa ärenden att hindra barnet eller ungdomen från att begå fler sexuella övergrepp och därmed skydda den som varit utsatt.

Socialsekreterarna anser att de alltid utreder när det gäller misstanke om att ett barn eller ungdom har begått sexuella övergrepp. När det gäller insatser så anser socialsekreterarna att det är viktigt med kontakten både med barn- och ungdomspsykiatri samt med utomstående företag som har specialiserat sig inom problematiken. Både för att utreda behovet av insatser samt för att genomföra insatser i form av öppenvård eller institutionsvård. Det kan finnas tillfällen där socialtjänsten inte går in med någon insats i dessa ärenden och enligt denna studie så kan det bland annat bero på att socialtjänsten anser att föräldrarna kan hantera situationen själva.

I och med att skolan är en instans där alla barn i samhället närvarar på grund av skolplikten är det en plats där barn och ungdomar med sexuellt avvikande beteende kan uppmärksammas. Därav är det extra viktigt att skolpersonalen får information om sin anmälningsskyldighet enligt SoL 14:1. Det är även viktigt för det förebyggande arbetet att samverkan mellan skolan och socialtjänsten fungerar då samverkan kan göra det lättare för personal att kontakta socialtjänsten vid oro samt vid frågor angående beteende med mera.

Författaren till denna studie anser att utbildningarna som innefattar arbete med barn och ungdomar även borde innehålla moment där kunskap angående sexuella övergrepp som begås av barn och ungdomar erhålls. Information borde även ges till personal som arbetar med barn och ungdomar så att de därigenom får kunskap om vad de ska vara observanta på när det gäller sexuellt avvikande beteenden. Förhoppningsvis kan fler barn och ungdomar med denna problematik bli hjälpta ifall personal blir mer medvetna och därigenom tidigare upptäcker problematiken. Även inom det sociala fältet tycks problematiken med barn och ungdomar som begår sexuella övergrepp relativt okänd för

många. Med mer kunskap inom området desto mer avdramatiserat kan ämnet förhoppningsvis upplevas för alla som kommer i kontakt med problematiken. Det hade även varit önskvärt om det i barns och ungdomars skolundervisning tas upp vad som är okej och inte okej när det gäller sexuella handlingar för att därigenom stärka deras självkänsla och integritet gällande ämnet.

Barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp mår ofta dåligt och de behöver verkligen allt stöd de kan få av människor med kunskap inom området. Statistiken visar att många som själva blivit utsatta i sin tur utsätter andra, det är viktigt även av det hänseendet att problemet blir mer uppmärksammat så att inte ännu fler blir utsatta. Troligtvis är dessa sexuella övergrepp något som finns med och påverkar både offer och förövare samt deras anhörigas liv i stor utsträckning under lång tid. Det kan säkert få förödande konsekvenser för många av dessa individer. Med en större medvetenhet i samhället om problematiken så kan förhoppningsvis fler bli hjälpta.

Referenslista

- Andersson, Gunvor (2002) "Utvecklingsekologi och sociala problem". I: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Brå (2008) *Brottsutveckling i Sverige fram till år 2007*. Rapport 2008:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Andra upplagan. Malmö: Liber.
- Johansson, Susanna (2011) *Rätt, makt och institutionell förändring – En kritisk analys av myndigheternas samverkan i barnahus*. Lund: Lund University.
- Kjellgren, Cecilia (2000) *Sexuella övergrepp mot barn - Ungdomar som förgriper sig sexuellt*. Expertrapport. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Kjellgren, Cecilia (2009) *Adolescent sexual offending - Prevalence, risk factors and outcome*. Doktorsavhandling. Lund: Lund University.
- Kjellgren, Cecilia & Wassberg, Annika (2002) *Unga förövare och unga offer – En kartläggning av sexuella övergrepp*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Ingbeth (2002) "Ett barns egen sexualitet – osynlig, normal eller problematisk?". I: Svedin, Carl Göran & Banck, Lena (red.) *Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Michael (2002) "Barn och tonåringar som begår sexuella övergrepp". I: Svedin, Carl Göran & Banck, Lena (red.) *Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar*. Lund: Studentlitteratur.
- Långström, Niklas (2000) *Sexuella övergrepp mot barn – Unga som begår sexbrott*. Expertrapport. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Nyman, Anders & Svensson, Börje (1995) *Pojkmottagningen – Sexuella övergrepp och behandling*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Nyman, Anders, Risberg, Olof & Svensson, Börje (2001) *Unga förövare – sexuella övergrepp och behandling*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Payne, Malcolm (2008) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Andra upplagan. Stockholm: Natur och Kultur.
- Sahlin, Ingrid (2002) "Sociala problem som verklighetskonstruktioner". I: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Schjødt, Borrik & Egeland, Thor Aage (1994). *Från systemteori till familjeterapi*. Lund: Studentlitteratur.

Socialstyrelsen (2010) *Behandlingsinsatser för personer som har begått eller riskerar att begå sexuella övergrepp mot barn*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2000) *Sexuella övergrepp mot barn – En kunskapsöversikt*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Svedin, Carl Göran (2002) ”Definitioner och lagstiftning”. I: Svedin, Carl Göran & Banck, Lena (red.) *Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar*. Lund: Studentlitteratur.

Svensson, Börje (1998) *101 pojkar – en studie om sexuella övergrepp*. Stockholm: Rädda Barnen.

Trost, Jan (2010) *Kvalitativa intervjuer*. Fjärde upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer – inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Lagar

Brottsbalk (1962:700)

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Socialtjänstlag (2001:453)

Bilaga 1 – Informationsbrev

Informationsbrev

Jag heter Liselotte Nilsson och går sjätte termin på socionomprogrammet vid Högskolan Kristianstad och befinner mig nu inför genomförandet av mitt examensarbete.

Syftet med min studie är att undersöka socialsekreterares uppfattningar i ärenden som gäller barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp. Detta önskar jag undersöka genom kvalitativa semistrukturerade intervjuer.

Intervjun beräknas att ta ca 45 minuter. Jag önskar att få spela in intervjun på band för att på detta vis kunna återge samtalet så riktigt som möjligt.

De forskningsetiska aspekter som är viktiga för deltagare att känna till är följande:

- Din medverkan är helt frivillig och du kan när som helst avbryta intervjun samt avstå från att besvara enskilda frågor.
- Allt material kommer att behandlas konfidentiellt. Alla intervjupersoner samt arbetsplats/kommun kommer att avidentifieras i uppsatsen.
- Intervjumaterialet kommer att analyseras och presenteras i uppsatsen i form av citat.
- Intervjumaterialet kommer att förvaras så att inga obehöriga kommer att kunna ta del av det. Efter det att studien är avslutad och uppsatsen godkänd kommer det inspelade materialet och utskriften av intervjuerna att förstöras.

Jag hoppas att du kommer att tycka att forskningsfrågan är intressant och att du har möjlighet att delta. Om du vill får du gärna ta del av den färdiga uppsatsen när denna blivit godkänd av högskolans examinator.

Min handledare är universitetsadjunkt Johanna Thulin, Högskolan Kristianstad och hon nås på telefon: [REDACTED] eller e-post: [REDACTED]@hkr.se

Kontakta mig gärna om du har några frågor eller funderingar.

Med vänliga hälsningar

Liselotte Nilsson

Tfn: [REDACTED]

E-post: [REDACTED]@stud.hkr.se

Bilaga 2 - Samtyckesblankett

Samtycke

Syftet med min studie är att undersöka socialsekreterares uppfattningar i ärenden som gäller barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp.

Jag kommer att spela in intervjun på band för att på detta vis kunna återge samtalet så riktigt som möjligt.

De forskningsetiska aspekter som är viktiga för dig som deltagare att känna till är följande:

- Din medverkan är helt frivillig och du kan när som helst avbryta intervjun samt avstå från att besvara enskilda frågor.
- Allt material kommer att behandlas konfidentiellt. Alla intervjupersoner samt arbetsplats/kommun kommer att avidentifieras i uppsatsen.
- Intervjumaterialet kommer att analyseras och presenteras i uppsatsen i form av citat.
- Intervjumaterialet kommer att förvaras så att inga obehöriga kommer att kunna ta del av det. Efter det att studien är avslutad och uppsatsen godkänd kommer det inspelade materialet och utskriften av intervjuerna att förstöras.

För att uppfylla samtyckeskravet ber jag om din underskrift för att försäkra mig om att du blivit informerad om syftet med min studie samt vilka rättigheter du har.

Datum: _____

Namnteckning

Tfn: _____

E-post: _____@stud.hkr.se

Bilaga 3 – Frågeschema

Frågeschema

Inledning:

- Syftet med studien
- Samtyckeskravet
- Inspelning

Bakgrundsfrågor:

- Utbildning
- Antal år inom det sociala området
- Antal år på denna arbetsplats
- Titel, arbetsuppgifter

Barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp:

- Beskriv hur det är att arbeta med ärenden gällande barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp?
- Vid vilka tillfällen väljer socialtjänsten att inte utreda när det inkommer misstanke om att ett barn eller ungdom har begått sexuella övergrepp?
- Vilka insatser anser du att ni har tillgång till när det gäller barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp?
- Vad anser du att det kan bero på att socialtjänsten inte går in med någon insats i den här typen av ärenden?
- Vid vilka tillfällen anser socialtjänsten det lämpligt att barnet eller ungdomen som är misstänkt för att ha begått sexuella övergrepp får bo kvar i samma hem där andra barn eller ungdomar befinner sig eller eventuella offer?
- Hur ser det förebyggande arbetet ut när det gäller sexuella övergrepp som begås av barn och ungdomar?
- Hur anser du att det förebyggande arbetet skulle kunna förbättras inom detta område?
- Beskriv hur du tänker att utredningsarbetet kan förbättras när det gäller dessa ärenden?
- Vilken kunskap känner du fattas inom området vad gäller barn och ungdomar som är misstänkta för att ha begått sexuella övergrepp?
- Har du något som du själv vill tillägga om ämnet?